

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 11 juli 2025

Mål nr
B 294-25

PARTER

Klagande

Y.A.

Ombud och offentlig försvarare: Advokat E.H.

Motpart

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Narkotikabrott

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten för Nedre Norrlands dom 2024-12-27 i mål B 1867-24

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut.

Högsta domstolen fastställer hovrättens sekretessförordnande.

Sekretessen enligt 21 kap. 3 a § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) ska fortsätta att vara tillämplig på uppgifterna om Y.A.s adress i partsbilagan till denna dom.

E.H. ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av Y.A. i Högsta domstolen med 8 723 kr. Av beloppet avser 6 978 kr 40 öre arbete och 1 744 kr 60 öre mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Y.A. har yrkat att Högsta domstolen ska lindra påföljden.

Riksåklagaren har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. Någon gång under tiden 20–31 augusti 2023 innehade Y.A. narkotika i form av 100 gram 3-CMC och ca 800 gram cannabisharts. Han var då 16 år.
2. Y.A. delgavs misstanke om narkotikabrott den 31 augusti 2023 och han erkände brottet i förhör samma dag. Åtal väcktes drygt 13 månader senare, den 16 oktober 2024. Tingsrätten dömde honom den 5 november 2024 för narkotikabrott och bestämde påföljden till 80 timmars ungdomstjänst.

3. Hovrätten meddelade dom den 27 december 2024. Hovrätten konstaterade att det hade gått ovanligt lång tid från att Y.A. delgavs misstanke om brott till dess att åtal väcktes, vilket han inte kunde lastas för. Dröjsmålstiden var ungefär ett år och den långsamma handläggningen hade begränsat Y.A.s möjlighet att dömas till annan påföljd. Enligt hovrätten skulle han kompenseras för den långsamma handläggningen genom att påföljden lindrades på så sätt att antalet timmar ungdomstjänst sattes ned till 50 timmar.

Frågan i målet

4. Målet avser frågan om påföljdslindring på grund av långsam handläggning av ett brottmål som gäller en person under 18 år, alltså ett barn.

Långsam handläggning

5. Enligt 2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen ska en rättegång genomföras inom skälig tid. Rätten till domstolsprövning inom skälig tid slås även fast i artikel 6.1 i Europakonventionen. Om denna rätt har kränkts, följer av artikel 13 att den förfördelade ska ha tillgång till ett effektivt rättsmedel inför en nationell myndighet för att kunna få kompensation för kränkningen. Uttrycket skälig tid i regeringsformen har en självständig innebörd i den svenska rättsordningen. (Jfr prop. 2009/10:80 s. 161 ff.)

6. Enligt 3 kap. 4 § skadeståndslagen är staten eller en kommun skadeståndsskyldig om den skadelidandes grundläggande fri- och rättigheter enligt 2 kap. regeringsformen eller Europakonventionen har överträtts. Skadestånd ska dock bara betalas i den utsträckning det är nödvändigt för att gottgöra överträdelsen.

7. När rätten till domstolsprövning inom skälig tid har kränkts på grund av långsam handläggning av ett brottmål bör domstolen, vid en fällande dom, primärt pröva om kompensation för kränkningen kan ges genom en påföljds lindring (jfr ”De kompensatoriska rättsmedlen I” NJA 2012 s. 1038 I p. 17). Som utgångspunkt måste detta anses gälla oavsett om det är rättighet enligt artikel 6.1 Europakonventionen eller enligt 2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen som överträts.

8. Det kan finnas fall när domstolen inte kan eller bör kompensera den tilltalade genom en straffnedsättning, t.ex. när det gäller brott som har ett lågt straffvärde men där brottets art starkt talar för fängelse. I dessa fall torde emellertid många gånger påföljds lindringen i stället kunna ske genom att en icke frihetsberövande påföljd döms ut. (Jfr ”Toftavägen” NJA 2021 s. 820 p. 13 och NJA 2011 s. 386 p. 16.)

Bedömningen av tidsutdräkten vid handläggning

9. Bedömningen av vad som är skälig tid vid handläggningen av ett brottmål ska avse tiden från delgivning av misstanke om brott till slutligt avgörande.

10. Vid bedömningen inverkar ett flertal faktorer, bl.a. målets sakliga och rättsliga komplexitet, antalet erforderliga handläggningsåtgärder och parternas processuella dispositioner liksom antalet instanser i vilka prövning skett. Det måste vidare tolereras att såväl parterna som domstolen ges viss marginal för att planera sitt arbete med målet, även om utrymmet inte är särskilt stort i mål av förturskaraktär. Det blir alltså fråga om en övergripande bedömning av tiden för prövningen som helhet. En tidsutdräkt i handläggningen – i synnerhet perioder av stillestånd i förfarandet – kan framstå som oacceptabel även om den rättsliga prövningen slutligen kan äga rum inom skälig tid. (Jfr ”Toftavägen” p. 14 och 15.)

11. Det har som en utgångspunkt för bedömningen antagits att en handläggningstid om upp till två år per instans för relativt okomplicerade brottmål får godtas, om inte skäl för en särskilt skyndsam handläggning föreligger eller framkommer av hänsyn till den tilltalade (se ”Toftavägen” p. 16).

Skyndsam handläggning av brottmål avseende barn

12. I Barnkonventionen anges att ett barn som misstänks eller åtalas för att ha begått brott ska ha rätt att utan dröjsmål få saken avgjord av ett rättsskipande organ (se artikel 40.1 punkt 1 b.iii).

13. Enligt EU:s s.k. barnrättsdirektiv¹ ska medlemsstaterna vidta alla lämpliga åtgärder för att se till att straffrättsliga förfaranden som involverar barn genomförs skyndsamt och med vederbörlig omsorg (se artikel 13.1). Medlemsstaterna ska se till att barn har tillgång till ett effektivt rättsmedel enligt nationell rätt om deras rättigheter enligt direktivet har åsidosatts (se artikel 19).

14. När direktivet genomfördes gjordes bedömningen att någon ändring eller komplettering av svensk rätt inte behövdes med anledning av artikel 13.1. Det ansågs också att kravet på effektivt rättsmedel var uppfyllt bl.a. genom möjligheten till påföljds lindring vid långsam handläggning (se prop. 2018/19:71 s. 25 f., med hänvisning till bl.a. prop. 2017/18:58 s. 21).

15. I lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) finns regler om handläggning hos polis, åklagare och domstol av brottmål där den misstänkte inte har fyllt 21 år. Lagen

¹ Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/800 av den 11 maj 2016 om rättssäkerhetsgarantier för barn som är misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden.

innehåller bl.a. tidsfrister för olika delar av handläggningen, t.ex. för förundersökningen, beslut i åtalsfrågan och för huvudförhandling i tingsrätt och hovrätt.

16. Till exempel anges att förundersökning mot den som inte har fyllt 18 år och som gäller brott på vilket fängelse kan följa ska bedrivas med särskild skyndsamhet. I sådana fall ska förundersökningen avslutas och beslut i åtalsfrågan fattas så snart det kan ske och senast inom sex veckor från dagen för delgivningen av brottsmisstanken. Tidsfristen får överskridas endast om det är nödvändigt med hänsyn till att den misstänkte ska delta i medling eller till utredningens beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter. (Se 4 §.)

17. Tidsfristerna i LUL är – när det gäller den som inte har fyllt 18 år och som är misstänkt för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader – sammantaget sådana att tiden från delgivning av brottsmisstanke till dom i hovrätt normalt ska kunna vara kortare än sex månader (jfr 4 och 29 §§).

18. Regleringen i LUL innefattar på detta sätt ett krav på särskild skyndsamhet av handläggningen när det gäller den som är under 18 år. Av det kravet följer att stillestånd i handläggningen måste undvikas.

Långsam handläggning vid brottmål avseende barn

19. Utgångspunkten att en handläggningstid för brottmål om upp till två år per instans normalt får godtas (se p. 11) kan inte vara ensamt avgörande för prövning av om rätten till domstolsprövning inom skälig tid har överträtts vid handläggningen av brottmål avseende barn. Detta sammanhänger med det krav på särskild skyndsamhet som gäller för sådana brottmål.

20. Även vid kortare tider från delgivning av brottsmisstanke till slutlig dom kan rätten till domstolsprövning inom skälig tid ha överträtts, om det under förfarandet förekommit ett eller flera uppehåll i handläggningen där förfarandet stått stilla under inte obetydlig tid. För att en fördröjning ska medföra påföljds lindring bör kränkningen ha nått en sådan nivå att det kan bli aktuellt att lindra påföljden motsvarande ungefär en månads fängelse (jfr ”De kompensatoriska rättsmedlen I” p. 33).

21. I rättspraxis avseende vuxna har det som en riktpunkt antagits att ett års dröjsmål bör ge en påföljds lindring motsvarande ungefär en månads fängelse (se t.ex. ”Ne bis-kompensationen” NJA 2015 s. 417 p. 20). Med beaktande av att en reduktion vid straffmätningen på grund av ungdom regelmässigt ska göras för barn (se 29 kap. 7 § brottsbalken) finns det inte skäl att för den gruppen ge större påföljds lindring för långsam handläggning än som gäller för vuxna lagöverträdare.

Bedömningen i detta fall

22. Y.A. har gjort sig skyldig till narkotikabrott.

23. Den sammanlagda tiden från det att brottet begicks till domen i Högsta domstolen kan inte betraktas som ovanligt lång i den mening som avses i 29 kap. 5 § första stycket 3 brottsbalken. Y.A. ska därför inte kompenseras för sen lagföring enligt den bestämmelsen.

24. Det dröjde drygt 13 månader från det att Y.A. delgavs misstanke om brott till beslut om åtal. Det har inte varit fråga om något komplext mål, utan dröjsmålet var en följd av att handläggningen hos polisen stod still i ungefär ett år på grund av att polisen saknade tillräckliga resurser. Målet har därefter handlagts utan dröjsmål. Dröjsmålstiden bedöms därför uppgå till ungefär ett år.

25. Dröjsmålet har inneburit att Y.A. inte har fått rätt till domstolsprövning inom skälig tid. Han ska därmed kompenseras genom påföljds lindring.

26. Det finns särskilda skäl att döma Y.A. till ungdomstjänst trots att han numera fyllt 18 år. Med beaktande av att dröjsmålstiden har uppgått till ett år ska han kompenseras genom att ungdomstjänsten bestäms till 50 timmar.

27. Hovrättens domslut ska alltså fastställas.

I avgörandet har deltagit justitieråden Dag Mattson, Eric M. Runesson, Stefan Reimer, Jonas Malmberg (referent) och Anders Perklev. Föredragande har varit justitiesekreteraren Olivia Ekeberg.